

I.
STAROVĚKÝ
EGYPT

I. JAK BŮH RE SOUDIL PRAVDU A LEŽ

Příběh o bohu slunce Reovi a o dvou bratřech, kteří se jmenovali Pravda a Lež, je napsán podle dvou mýtů. Prvním z nich je mýtus o stvořitelském bohu Héliopole (Iunu) – Města Slunce – obsaženém v *Textech pyramid* z období Staré říše (asi 2649–2152 př. n. l.), druhým je mýtus *Pravda a Lež*, který je napsán hieratickým písmem novoegyptštinou na papýru Chestera Beattyho II č. 10 682 uloženém v Britském muzeu v Londýně. Jeho text se zachoval dost nedokonale, začátek schází úplně. Papýrus pochází ze 13. století před našim letopočtem z období 19. dynastie, samotný mýtus však vznikl v mnohem starší době.

První mýtus líčí, jak si staří Egypťané představovali vznik světa a zrození hlavních božstev a jak podle nich jednotliví bohové a bohyně vypadali a jakého druhu byli.

Mnoho pohádek a pověstí na celém světě převzalo základní motiv druhého mýtu. Drzý a krutý mladší bratr Lež zprvu podvodem při soudní předešlosti před bohem slunce Reem nad svým starším bratrem Pravdou vítězí, zásluhou Pravdova syna je však nakonec spravedlivě potrestán. Konečné vítězství spravedlivé věci nad bezprávím podle přísloví „kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá“ je také základní myšlenkou a mravním ponaučením tohoto mýtu. V příběhu je také prezentován motiv bratrovraždy, ke které však naštěstí nakonec nedojde. Setkáváme se v něm také se zajímavým pohledem na staroegyptské soudnictví. Poškození se už tehdy směli dovolávat odškodnění, což mohlo vést až k soudně nařízenému zmrzačení obviněné strany.

K prvnímu mýtu doporučuje autor z literárních pramenů v češtině četbu knihy „Mýty a legendy starého Egypta“ od britské egyptoložky Joyce Tyldesley (překlad Daniela Mičanová). Mýtus *Pravda a Lež* je pak z egyptského hieratického písma do češtiny doslova přeložený v díle „Pověsti a legendy faraónského Egypta“ od českého egyptologa Břetislava Vachaly.

V českém jazyce podává odlišné převyprávění mýtu *Pravda a Lež* Jiří Tomek v knize „Bohové a faraoni“. Není však uvedeno mýtem o stvořitelském bohu Héliopole (Iunu).

STVOŘENÍ SVĚTA A EGYPTA

V dávných, pradávných dobách žil v temném a nekonečném prostoru jenom bůh vodstva Nun. Vypadal jako obrovitý člověk s velikou žabí hlavou a do temnoty zíral dvěma velkýma vypouklýma očima.

A jen prabůh Nun ví, kdy se z jeho oceánu vynořil nádherný lotosový květ, který vynesl na hladinu Rea, zářícího boha slunce. Re se zrodil sám ze sebe a podobal se muži se sokolí hlavou a místo koruny měl velký sluneční kotouč lemovaný posvátnou kobrou. Bůh slunce svým mocným světlem ozářil prostor a svou čarovnou mocí stvořil svět.

Nejdříve svým dechem a ze sliny svých úst vytvořil boha vzduchu Šua a bohyni vlhkosti Tefnut. Těm se zakrátko narodily děti, bůh země Geb a bohyně

nebe Nut, kteří pak dali život dalším bohům, bohu Usirovi – vládci podsvětí, Sutehovi – bohu bouří a oceánu, královně nebe Eset a bohyni mrtvých – Nebthet. Eset a Usirovi se narodil Hor -- bůh světla.

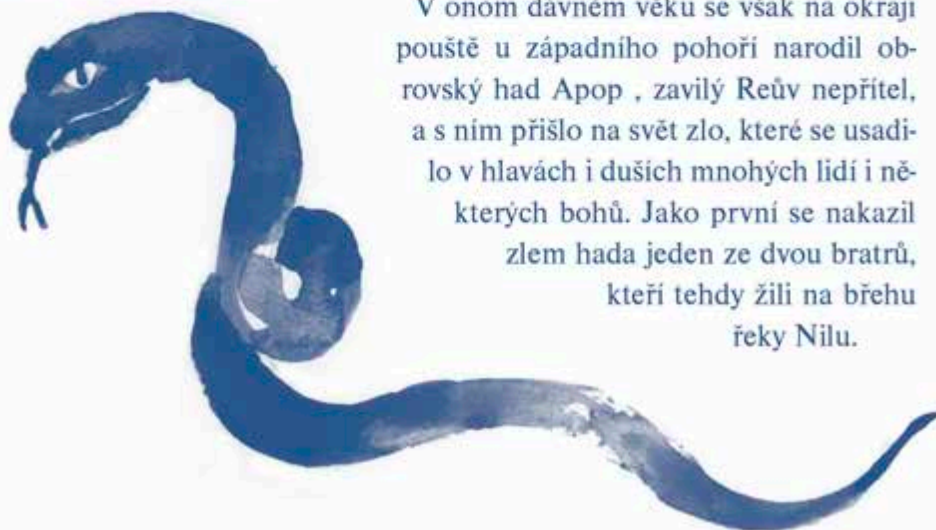
Někteří bohové měli postavy lidí, ale jejich hlavy byly zvířecí či ptačí.

Šu a Tefnut měli hlavu lva, Horova hlava byla sokolí a Sutehova oslí. Jiní bohové měli hlavy lidské. Mezi ně patřili bohyně Eset a Nebthet a bůh Usir. Bůh země Geb ale měl na lidské hlavě ještě husu a bohyně Nut dokonce na hlavě nosila kulatou nádobu. Tito bohové pak dali život ještě mnoha dalším bohům a bohyním.

Uprostřed země, která se vznášela na vodách praoceánu, byl Egypt a jim jako tepna života protékala řeka Nil. Re vyslovil jméno Chnum. Objevil se bůh řeky Nilu. Postavu měl lidskou, ale hlavu beraní. Od oněch pradávných dob protéká Egyptem řeka Nil a zaplavuje jej svou vodou a úrodným bahnem. Zemi osídlil bůh Re lidmi, zvířaty, ptáky a hmyzem a nechal na ní vyrůst stromy, keře, trávu a čarokrásné květiny.

Bůh Re vzal na sebe podobu člověka, usedl na trůn a začal lidem vládnout jako jejich první panovník, faraon. Tisíce let panoval moudře a spravedlivě. Všichni lidé žili v míru a pokoji, neuměli se přetvařovat a mluvili jen samou pravdu. Nebyly žádné války, hádky či rozepře, lidé boha Rea velebili a vážili si jeho neskonale dobroty. Byl to zlatý věk pradávného světa, kdy lidé znali jen laskavost, dobro a bratrství.

V onom dávném věku se však na okraji pouště u západního pohoří narodil obrovský had Apop, zavilý Reův nepřítel, a s ním přišlo na svět zlo, které se usadilo v hlavách i duších mnohých lidí i některých bohů. Jako první se nakazil zlem hada jeden ze dvou bratrů, kteří tehdy žili na břehu řeky Nilu.

BRATŘI PRAVDA A LEŽ

I stalo se, že se oba bratři v dospělosti zamilovali do krásné dcery jejich souseda. Dívka dala přednost staršímu bratru Pravdovi a slíbila, že se za něho provdá .

Zhrzený mladší bratr Lež si vymyslel lest. Půjčil staršímu měděnou dýku a v noci mu ji potajmu ukradl. Druhý den obvinil bratra z krádeže a vyzval ho, aby s ním šel k všemocnému Reovi, ten že je rozsoudí. Když oba bratři padli před Reem na zem, řekl mladší bratr:

16

„Vládce nebes, včera jsem půjčil svému bratrovi měděnou dýku a dnes mi ji nechce vrátit. Tvrdí, že se mu ztratila. Já si však myslím, že ji ukradl. Cožpak je možné, aby zmizela dýka, která je tak velká, že když někdo zabodne její čepel do hory Jal, dotýká se její rukojeť Kebských lesů?“

„Všemocný Re, dýka se mi přes noc opravdu ztratila a marně jsem ji dnes ráno hledal. Nemohu vrátit, co nemám,“ hájil se starší bratr.

„Tak ty sis půjčil dýku a nevrátil ji. Tedy jsi ji ukradl,“ zahřimal Re. „A okrást vlastního bratra je těžké provinění. Jaký trest žádáš pro svého staršího bratra?“ obrátil se rozzlobený Re na žalobce.

„Ať je potrestán slepotou a ať slouží v mém domě jako dveřník,“ odpověděl mladší bratr.

„Bude po tvém,“ rozhodl stroze bůh slunce Re.

Prohnaný mladší bratr věřil, že souseдова dcera přestane mít slepce ráda a že jí získá pro sebe. Ale dívka se o slepého mládence oddaně starala, konejšila ho v utrpení a chystala slíbenou svatbu.

Když se to mladší bratr dozvěděl, rozlítil se jako divoký býk a přikázal sluhům, aby dveřníka odvedli do pouště a předhodili ho smečce lvů za potravu. Sluhům se však ubohého slepce zželelo. Potaji ho odvedli do domu dívky a požádali ji, aby s ním ještě téhož dne prchla daleko na jih.

Na jihu Egypta si starší bratr s dívkou postavili dům, v něm oslavili svoji svatbu a zanedlouho se jim narodil synáček. Byl to krásný, čilý a nadaný chlapec, který miloval své rodiče, hlavně nebohého otce. Staral se o něho, nosil mu jídlo a připravoval pro něho nápoje.

Léta plynula, chlapec rostl a stal se mladým mužem. Jednou večer, když otce usadil v křesle a pod nohy mu dal stoličku, se mladík zeptal:

„Kdo tě oslepil, drahý otče? Chtěl bych tě pomstít.“

„Můj mladší bratr Lež mě připravil o zrak,“ odpověděl otec a vyprávěl synovi svůj příběh.

SPRAVEDLIVÁ POMSTA

Mládenec se dlouho nerozpakoval. Vzal deset bochníků chleba, poutnickou hůl, měch s vodou, ostrý meč, obul si sandály a vydal se na cestu. Na provaze vedl statného býka.

Dlouho putoval, až přišel na louku, kde pastýř jeho lživého strýce pásal stádo býků.

„Vezmi si moji hůl, měch na vodu a meč a pohlídej mi mého býka, než se vrátím z města,“ řekl mládenec pastýři.

Po třech dnech si mladší bratr vyjel na pastviny, aby se potěšil pohledem na svá velká stáda. Když zahlédl statného býka, přikázal ihned pastýři:

„Přiveď mi zítra toho býka. Dostal jsem chuť na jeho maso.“

„Není tvůj. Nemohu ti ho dát,“ řekl pastýř.

„Všechna zvířata jsou přece moje. Svěřil jsem ti je do opatrování a paseš je na mém pozemku,“ odpověděl mladší bratr.

Když se mládenec dozvěděl, že si strýc přivlastnil jeho býka, vrátil se k pastýři.

„Kde je můj býk?“ zeptal se. „Nikde ve stádu ho nevidím.“

„Můj pán ho dal porazit. Vezmi si náhradou jiné zvíře,“ odpověděl pastýř.

„Které z těch zvířat by mohlo stát předníma nohama na ostrově Amón a koneček ocasu přitom smáčet v Rákosovém moři?“ zeptal se mládenec. „Žádný býk tady není tak velký.“

„Říkáš nesmysly,“ smál se pastýř. „Tak velký býk není na celém světě.“

18

Ještě téhož dne se mládenec a jeho proradný strýc ukláněli před všemocným Reem a žádali, aby je rozsoudil.

„Ještě nikdy jsem neviděl tak velkého býka, jak říkáš,“ odpověděl Re mládenci, když vyslechl jeho žalobu.

„A viděl jsi, všemocný vládče vesmíru, tak velkou měděnou dýku, o jaké ti před léty vyprávěl můj strýc Lež?“ zeptal se mládenec a podíval se Reovi odvážně do očí. „Sud' spravedlivě, neboť věz, že já jsem slepcův syn. Zopakuj, prosím tě, ten soud, který se ti tehdy nepovedl a naprav svůj mylný rozsudek.“

„Tak co, muži, co ty mi poviš?“ obrátil se Re na mladšího bratra. Ten se vykrucoval, jak mohl, a když viděl, že mu jeho vytáčky a výmluvy nepomáhají, sebejistě přísahal:

„Při tobě, všemocný vládče světa, věz, že můj starší bratr Pravda není již léta mezi živými. Ale, je-li naživu, jak ten podvodník říká, ať mě tvoji služebníci zbaví zraku a ať se stanu dveřníkem u vchodu do jeho domu.“

Na to mládenec čekal. Nemeškal a vydal se na jih Egypta, aby přivedl slepého otce. Jakmile Re slepce spatřil, prohlásil:

„Poznávám tě, čestný člověče. Promiň mi můj nespravedlivý soud. Abych odčinil kruté přikori, které jsem zavinil, vracím ti zrak a silu mládí. A tebe, prohaný falešniku,“ obrátil se Re na mladšího bratra, „tebe předám svým služebníkům. Dají ti sto ran bičem, oslepi tě a zavedou do domu tvého staršího bratra. Do smrti budeš dělat dveřníka u jeho vchodu.“

Tak čestný mládenec pomstil otce a potrestal zlomyslného a falešného strýce.

A protože se mnozí lidé nakazili zlem hada Apopa, zhlédli se ve falešném mladším bratrovi Lžovi a stali se z nich lháři a podvodníci. Navíc přestali Rea poslouchat a reptali, že chtějí lepšího vládce.

Pomlouvali ho, že je nespravedlivý, že stárím zhloupl, a přesto jim chce rozkazovat. Začali proti němu připravovat vzpouru. I rozzlobil se bůh slunce Re spravedlivým hněvem a odešel do nadoblačné výše. Od těch dob se tam spolu s ostatními bohy projíždí ve své zlaté sluneční lodi.

Vládu nad Egyptem předal Re bohu Usirovi, manželovi moudré bohyně Eset. Když se však Usir odebral do říše mrtvých, kde se stal pánem věčnosti a králem zemřelých, usedl na trůn faraona Egypta jeho syn, bůh Hor. Ani on však dlouho nevydržel bojovat s lidskou neshášenlivostí a odešel do nadoblačné výše. Vládu nad Egyptem předal faraonům lidského rodu a prohlásil se jejich bohem. Svou božskou silou jim pak pomáhal vládnout a potírat zlo. Faraonům se občas zjevoval, dával jim moudré rady a prozrazoval jim mocná kouzla.

2. SINUHETOVO DOBRODRUŽNÉ PUTOVÁNÍ

Příběh o Sinuhetovi je napsán podle nejznámějšího, nejslavnějšího a nejoblíbenějšího egyptského literárního díla psaného klasickou egyptštinou. Původní text – Vyprávění ze života Sinuhetova – se dochoval v úplném znění na četných papyrech, z nichž nejstarší jsou papyry Berlínskému muzeu č. 3022 a 10499 z XII. dynastie z doby okolo roku 1785 před našim letopočtem, a na vápencových destičkách, které si pořizovali v rámci cvičení žáci písařských škol. Formou povídky napodobuje životopisy velmožů, kteří si je nechávali tesat do stěn svých hrobek. Proto je vyprávěn v první osobě. Jazykově a literárně vybroušené vyprávění začíná zmínkou o násilné smrti krále Amenemheta I. (v roce 1962 před našim letopočtem).

Dvořan Sinuhet, který byl členem družiny králova syna a spoluvládce Senusreta I., z obavy že by mohl být obviněn z účasti na atentátu na krále, uprchl z vojenského ležení a po nesmírně dobrodružném putování se dostal do Palestiny, kde vstoupil do služeb krále beduinů Amusanenšiho. Pomohl králi zvítězit nad jeho nepřáteli, v souboji na život a na smrt porazil obrovitého soupeře (tento zápas připomíná boj Davida s Goliášem), oženil se s královskou dcerou, získal si obdiv svých hostitelů, nabyl u nich bohatství, a žil s nimi v blahobytu mnoho roků. Stále víc a víc však toužil po návratu do vlasti a ve stáří se nakonec na vyzvání krále Senusreta I. do Egypta vrátil.

Sinuhet představuje ideálního bojovníka a statečného egyptského hodnostáře, který se v žádné nebezpečné situaci nevzdává, je vždy schopen přežít a svou vytrvalostí a chytrostí dokáže dosáhnout cíle.

Zakladatel československé egyptologie František Lexa o tomto díle prohlásil, že „tato literární památka je historickým dokladem prvního řádu“. Pokud jde o staroegyptské reálie, všechny jsou v souladu s jinak zjištěnými skutečnostmi. Jiné dokumenty potvrdily, že král Amenemhet I. byl skutečně zavražděn, z nápisů v hrobce víme, že manželka Senusreta I. se opravdu jmenovala Nofret, archeologické výzkumy potvrdily, že hranice Egypta ochraňovala uvedená linie pevnosti, jež se jmenovala „Králova zeď“, a vykopávky podaly spoustu důkazů o rozsáhlých obchodních stycích tehdejšího Egypta s Palestinou a Libanonem.

O Sinuhetově vyprávění prohlásil anglický spisovatel Rudyard Kipling, že je to „jedno z mistrovských děl světové literatury“. Stojí za to, milí čtenáři, si je přečíst a popřemýšlet o něm.

Je třeba ještě dodat, že původní egyptský příběh o Sinuhetovi má pramálo společného se světoznámým románem „Egyptčan Sinuhet“, který napsal finský spisovatel Miky Waltari. Obě díla si právem vysloužila světovou proslulost. Starověké „vypravování“ je však nejstarší známý životopisný a zároveň dobrodružný spis ve světové literatuře.

„Vlastní životopis Sinuhetův“ vydal v „Beletristické literatuře staroegyptské“ roku 1923 první československý egyptolog František Lexa. Nejnovější odborný doslovný překlad původního *Vyprávění ze života Sinuhetova* z klasické egyptštiny do češtiny najde čtenář v díle „Pověsti a legendy faraónského Egypta“ od českého egyptologa Břetislava Vachaly. Na 115 stránkách převyprávěl životopis Sinuheta ve svém skvělém a fundovaném díle „Sinuhet“ spisovatel Vojtěch Zamarovský.

